lebrando tua in me munera, efficiam profectò, ut etiam alii sancti, te unà mecum laudent, & gratias agant, & excitentur atque confirmentur in eadem ipse, quam jam conceperunt, & quam tam feliciter mihi cessisse cognoscent.

Confitebitur tibi.) In Psalterio Romano, apudque Hilarium, Arnobium, Cassiodorum, additur, *Domine. Confiteri*, laudare est hoc loco, sicut & alibi sæpe, non autem fateri peccata. Ut Hilarius tamen innuit, (qui pro necessitate operum ultra fidem, valde opertam hic habet sententiam) & Cassiodorus. Talem verò indicat laudem, quamvis beneficiorum extorqueat, ut à reis tormenta veritatem.

In sæculum.) Psalterium Romanum, *in sæculo*. Favet ea lectio Hilario, qui, ut vidimus, spem docuit in Dei misericordia esse *in sæculum*, idest, hic & *in sæculum sæculi*, hoc est, in alia vita, ubi misericordia quoque locum habet: confessionem peccatorum in hoc sæculo dumtaxat. Atqui, ut etiam modò monui, *confiteri laudibus*, celebrare est: sæpeque non aliud est *in sæculum sæculi*, quàm *in sæculum*. Nyssenus *a*, interpretatur, pollicer: Davidem *εὐχαριστίαν ποιεῖσθαι εἰς τὸ διηνεκὲς, gratiarum actionem secundùm æternitatem*, & Chrysostomus numquam desiturum prædicare laudes ipsius. Eodem pacto Basilius, Theodoretus, Euthymius, alii.

Quia fecisti.) Augustinus, *quoniam tu fecisti*. Alii, *facturus es*: quasi pro futuro sumatur præteritum עשית *hhasitha*. Sed aptiùs retinetur præteriti significatio. Sensus autem est, se gratias agere & acturum Deo, quod sit elapsus de manibus Doegi & Saulis, & toties aliàs evaserit plura graviaque pericula, cujus multi rationem transferuntur ad fortunam; vel ad industriam propriam. Paraphrastes illud expressit, *quoniam executurus es ultionem judicii mei*. Sic in psalmo nono *b*: *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua, &c. quoniam fecisti judicium meum, & causam meam, &c. increpasti gentes, & periit impius, &c.* Emphasim habet reticentia & eclipsis, *quoniam fecisti*, & videntur, ista verba, ut obiter vat Euthymius, ab intimo prophetæ corde emissa, atque ideo deficere. Solent enim id, qui ulciscuntur, defectiva quædam verba proferre, veluti reliqua præ gaudio in eis verba intercidantur, ut illud *videmus oculimibri c*, nempe vindictam, aut quid simile. Thomas post Augustinum, Ruffinum, Cassiodorum, Bedam, Remigium, & alios, explicat, quoniam fecisti, ut etiam oliva in domo Dei fructifera, & sperarem in misericordia tua, & confiterer tibi. Hugo extendit ad innumerabilia beneficia, parva, magna, quum *omnia Deus in nobis opera operetur d*: & *velle*, & *perficere e*. Hilarius interpretatur, quia sit auctor universitatis hujus. Magna confessio, ait Augustinus eumque imitatus Ruffinus, *quoniam tu fecisti*. Tum exponit de justificatione, impius per se facere in se non potest, nec nisi malum, inquit Ruffinus, & alii quot aliis locis Augustinus; scilicet opus sic non conferens ad vitæ meritum verum æternæ, ac si re vera malum esset, quum possit aliquod moraliter bonum fieri, juxta naturæ vires ut Theologi plures arbitrantur.

Pro *faciendi* verbum absolutè positum in divinis literis, quo doque idem valet, quod ulcisci & punire, ut in Genesi *f*, *non faciam*; quum prius dictum esset, *non delebo g*, *non percutiam h*, & postea *non interficiam i*, *non delebo. k*. In Psalmo 118. *l*. *Tempus faciendi Domine*, quamvis hoc alii referant ad alio, nempe, ut auxilium ferat Deus, ut ipsemet, qui loquitur, faciat legem Dei, quam dissipant alii. Interdum *facere cum aliquo*, ut Euthymius *m* notat, accipitur in bonam partem, subintelligendo misericordiam, ut *magnificavit* n *Dominus facere* cum eis, & *nobiscum*. Lego præterea *facere* o *animas*, pro eo quod est subjicere legi divinæ: *facere* simpliciter & absolutè, pro nocere *p*: pro politè & ornatè aliquid facere *q*; pro magnificare, & nova quadam ratione perficere *r*, ut quum dicitur Deus *fecisse Mosen & Aaron*. Denique indifferentem notionem ejusdem verbi ostendit illud, quod desixi in fœcibus suis dicebant; *non faciet Dominus benè, & non faciet Dominus male s*. Sed fateor, hoc loco satis commodè, *quia fecisti*, referri ad supplicia impii, quæ ante prædixerat, pro quibus gratias jam agat Propheta, tamquam pro peractis, ob certitudinem prædictionis; nec difficile quoque sit aliis in locis indicatis colligere similem sensum ex antecedentibus ibi & consequentibus, non recurrendo ad verbi *faciendi* variam significationem, quæ admitti tamen potest, sive sit Hebr. עשיה *hhasah*, sive פעה *pahhal*. In 91. *t* psalmo, *Justus ut palma florens, & sicut cedrus Libani multiplicatus in domo Domini, & in atriis domus ejus florens, bene patiens* canitur esiam *in senecta uberi, ut annuntiet, quia rectus Dominus Deus noster*. Rectitudinem istam in vindicandis injuriis illatis sibi, hoc loco celebrare se velle profitetur.

Et expectabo nomen tuum.) Idest, te ipsum: sæpe namque pro Deo, *nomen Dei* poni observavimus. Euthymius circumlocutionem ait esse pro Deo ultore: vel præ multa reverentia *nomen Dei* pro ipso accipi Deo: *qui credit, non festinat* u. *Justus ex fide vivit* x: expectat, *viriliter agit, confortatur*, sustinet *y*, *non manè comedit* z; *sed expectat opportunam, quæ verè est in futuro felicitatem*, ut ait Augustinus *a*: interim *adjutorem in opportunitatibus b*, patienter *præstolatur*, & *cum silentio salutare Dei c*: *beatum* se reputat *si nomen Domini sit spes sua d*: scit quod quum Deus judicii sit Dominus, *beati sunt omnes, qui expectant eum e*. De nomine Jesu, deque ipsomet Jesu, qui est expectatio gentium & populorum, locus hic exponi mysticè potest, ut Latini fere faciunt.

Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.) Omittit Hieronymus, & codices Complutenses, Regii, & alii, verbum *est*, quod abest etiam à textu Hebræo, & Græco. Cassiodorus loco, *quoniam*, ponit, *quod*, nimirum nomen, & pro, *bonum*, Augustinus, *jucundum*: & pro *in conspectu*, idem Cassiodorus, ac Psalterium Romanum & Ambrosianum, *ante conspectum*. Alii pro *sanctorum tuorum*, *misericordium tuorum*, quod Trevetus refert de Hieronymo, (quamvis a pud alios non differat hac in parte à nobis) quos vel misericordia sua dignatus est Deus, vel humaniter, benignè ac clementer tractant proximos; ea in re similes Deo, ut idem Trevetus exponit. Videtur sensus, idcirco velle confiteri Domino, eum laudare, gratias illi agere, expectare ipsum quia res bona est hæc judicio sanctorum, coramque ipsis omnia ista facere, tum vero coram dicatis cultui divino, aut iis, qui benignè faciunt aliis. Vel quia *nomen* quod expectaturum se dicit, bonum est, æquum, jucundum, salutare sanctis, & quicumque sunt sancti, delectantur hujusmodi rebus operibusque. Sic Euthymius, de expectatione nominatim declarat. Nyssenus *f*, *ἀγαθὸν γὰρ ἐστι τὸ ὄνομα τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ*. Impii qualis Doeg nolunt expectare, aut Deum laudare: ad præsentia tantum bona inhiant: futura non credunt, vel non curant: sibi quæ habent, arrogant. Hilarius exponens de expectatione Jesu, ait, esse *bonum* hoc *nomen*, quia salutare hominibus, adoratum ab ipsidem, & ab Angelis. Davidem expectavisse non occultè, non trepidum, non solum, sed in conspectu sanctorum, fide scilicet libera, testimonio expectationis suæ: vel sub sanctorum cœlestium, idest, Angelorum, conscientia, non recusans: vel sanctis, qui in terra sunt, in se ipso præbens expectationis exemplum. Augustinus docet hoc *nomen* esse jucundum, præponique non solum amaritudini, sed etiam jucunditati cuivis alteri ab iis, qui sunt sancti, & gustant, quàm sit suavis Dominus.

Ex his intelligimus, quod etiam Titelmanus monuit, hæc verba, aut referri ad *nomen*, quod sit bonum sanctis: aut ad verbum, *confitebor*: confitebor coram sanctis; aut ad, *expectabo*: expectabo coram, & cum illis: aut, hoc ipsum expectare bonum est sanctis, idest, qui Deum, & ejus nomen cognoscunt amantque.

Confiteri, pro laudare. De necessitate operum ultra fidem.

Hilario favens lectio.

Confiteri laudibus pro celebrare.

a *Tract. 2. in psal. 1. 13.*

Sensus loci.

b *vers. 2. 5. 6.*

Emphasis in reticentia & eclipsi verborum. Eutimii observatio.

c *Ps. 33. 21.*

Loci expositiones.

d *Isa. 26. 12.*
e *Phil. 2. 13.*
Magna confessio.
Justificationem impius in se facere per se non potest.
Facere, verbum absolutè positum pro ulcisci, punire.
f *Cap. 18. 30.*
g *vers. 28.*
h *vers. 29.*
i *vers. 31.*
k *vers. 32.*
l *vers. 126.*
Loci Psalmi 118. expositio.
Facere cum aliquo, quid interdum sit.
m *Psal. 125.*
n *Genes. 12. 2.*
o *Psal. 121. 3.*
Facere animas, quid sit
p *Job. 7. 20. e. 22. 27. 35. 6.*
q *Gen. 14. 31.*
2. *Reg. 19. 25.*
1. *Reg. 20.*
Aliæ verbi hujus significationes.
r *Deut. 1. 12.*
Comodius loci sensus.

t *vers. 13. 14. 15. 16.*

Nomen Dei pro Deo.

u *Esa. 28. 16.*
x *Gal. 3. 11.*
y *Psal. 30. 25.*
z *Esa. 5. 11.*
a *17. de civ. cap. 20.*
b *Ps. 45. 2.*
c *Thre. 3. 26.*
d *Ps. 39. 5.*
e *Esa. 30. 18.*
Mystica expositio.

Expositio Treveti. Sensus loci.

f *Tract. 2. in Psal. c. 13.*
Impiorum ingenia.

De Jesu expectatione expositio.

Titelmani interpretatio.

PSALMUS QUINQUAGESIMUS SECUNDUS.

In finem,

1 Pro Maeleth intelligentiæ David.

Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.
2 Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus: non est, qui faciat bonum.
3 Deus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.
4 Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.
5 Nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam, ut cibum panis?
6 Deum non invocaverunt: illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.
Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.
7 Quis dabit ex Sion salutare Israel? quum converterit Deus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob, & lætabitur Israel.

Vers. 1.) In finem pro Maeleth intelligentiæ David Dixit insipiens in corde suo, non est David.

Titulus & Argumentum.

Psalmus est tertio congruus.

ISte cum 3. Psalmo maximè congruit, differrque solum in titulo; & quia hic omittuntur, quæ ibi post versum tertium inserta esse docui, nec propriè ad Psalmum pertinere, & quoniam pro vers. 6. illius, ponitur in hoc alius, ut pars sexti ejusdem. Quapropter exemplo Ruffini, Euthymii, Brunonis Carthusiani, Titelmani, Jansonii, Clarii, Cajetani, Varlenii, declarabimus dumtaxat, quæ sunt huic Psalmo propria.

Notandum hoc loco.

Illud prius notandum cum Hilario & Cassiodoro, ex vario titulo diversum utriusque Psalmi colligi debere argumentum, & pulchrum planè dicendi genus esse, ut loquitur Cassiodorus, quod per figuram allegoricam provenit, idem dicere, & aliter, quæ sunt dicta, sentire; miroque modo reperiri diversitatem in sensibus, ubi se non mutavit eloquium. Idem accidit in 59. & 107. Psalmo, quorum tituli differunt, sed prioris versus à septimo usque ad 14. sive ultimum, & posteriores totidem sunt prorsus iidem; exceptis paucis dictionibus, sed in 107. primi quinque nihil propemodum distant ab ultimis 56. ducto principio ab octavo usque ad finem. Nec admiteris, ait Euthymius, in Commentario 107. si eadem verba atque eaſdem sententias Propheta sæpius repetit in aliis Psalmis; quum hic mos apud Hebræos habeatur, & apud Prophetas præcipuè. Aliorum de hujusmodi repetitione testimonia Patrum affert Martinus *a* Cantapetrensis, postque ipsum Salmeron, * præsertim Hieronymi *b*, Origenis *c*, Eucherii *d*, Augustini *e*.

De 59. & 107 Psalmi tituli & versiculis.

Mos Hebreorum in scribendo, & recitatione, circa verborũ tedetitionẽ al. 5. *hypotyp. seq. nic.*
* *Tract. prol. 10. 9. cant. 23. hic Ezech. c. 32. & 44.*
Et poetarũ.
e *Illud. 9. in Gen. & tract. 4. in Matth. & homil. 10. Exech.*
d *in Gen. c. 40.*
c *Lib. 3. quæst. in Gen. q. 63.*

Poterunt repetitionis ex Poetis exempla citari, qui non unum vel alterum aliquoties, sed multos, quoque repetant omnino eosdem versus, ut ex Homero, Lucretio, Virgilio. Lucretius libro quarto statim in initio reperit septendecim, quos jam posuerat in primo longius post medium. Primus versus incipit

A via Pieridum peragro loca, &c.

Virgil. 4. Georg. & Æneid. 1. iterat quinque versus de opificio apum, & quam de iisdem comparationem ducit ex Cyclopibus, in eodem 4. Georg. seriò de illis agens repetit Æneid. 8. versibus item quinque, de serpente in 3. Georg. & 2. Æneid. extant iidem fere tres. Ex Homero promum est plura afferre exempla. Tandem Cassiodorus illustrat hanc in diversis repetitionem Psalmis, salva diversa sententia, cum gemma, avis pennis *r* camaleonte, in quorum singulis varii enitescunt colores, & cum pelago, quod motu tremulo varia luce resplendet: surpat etiam illud Apophthegma, *margaritam esse sermonem divinum, & ex omni parte fortari posse*.

Apophthegma.

Pro Maeleth.) Alii ex Hebræo, *pro Mahalath*, (hoc modo in Commentatoris, qui dicitur Hieronymus, titulo, sed aliter in ipso Commentario) vel *Mahaleth*, sic in Remigii titulo (quoniam in Commentario aliter) Valentia corruptè sine dubio, pro *Malath*: in Bibliis Complutensibus, Regiisque & aliis, *pro Amaleth*, quam lectionem sequitur Ayguanus; in quibusdam, *pro Amalech*, quo pacto etiam reperio apud Theodoretum, & in libris aliquibus Basilii (in emendatis enim est *Maeleth*) & apud Cassiodorum, Remigium, Hieronymum reputatum (horum Commentarium, non titulum, de qu monui, intelligo) Bedam in Commentario, quia titulo habet *Abimelech*, & meminit *de Melech*, Hugonem, Haymonem, Brunonem utrumque, & alios, apud Ludolphum mendosè, *pro Melech*, apud Bedam in titulo, ut dixi; & apud Hilarium *Abimelech*: Hieronymus in sua versione, *per chorum*, & Basilio teste, ac Theodoreto Theodotio ὑπὲρ τῶν χορείας, *pro chorea*. Symmachus, *διὰ χορῶν, per chorum*. Aquila ἐπὲρ ἐφιᾶς, *tripudiis*, vel ἐπὶ χορείαι, *super choream*. In scholio Græco exponitur μαιλὲθ, quod LXX. retinuerunt, ἀπαρχὴ, *primitiæ*. Nyssenus & Euthymius legunt βὶς χορείαν, *per choream*, seu *chorum*, interpretanturque Psalmum epinicium atque victorialem esse, juxta etiam postremum illa verba *exultabit Jacob, & lætabitur Israel*. In paraphrasi Chaldæa Bibliorum regiorum extat, *super choros*, *ob retributionem impiorum blasphemantium nomen Domini*: apud, Nebiensem omittuntur primæ duæ dictiones על הכנין *hhal hinneghin*.

Varię lectionis.

Porrò in titulo Psalmi 87. Hebraicè & Græcè legitur sicut hic, עַל-מָחֲלַת *hhal machalath*, & ὑπὲρ μαελὲθ, & Biblia Complutensia, Regiaque, nec non alia, habent Latinè, *pro Maeleth*; quamvis ibidem Symmachus *διὰ χορῶν, per chorum*, alias διχόρου *duplicis chori*: Aquila, ἐπὶ χορείας, *super chorum*: Commentator dictus Hieronymus, *pro Mahalath*. Remigius, *Mahalat* exponentes *chorum*. Beda eodem modo in titulo, sed in Commentario *pro Maleth*, sicut Augustinus Cassiodorus, Haymo, Bruno, uterque Hugo, Ludolphus, & alii, qui *chorum* etiam significari volunt, cum mendo apud Valentiam, *pro Malaach*.

De Titulo Psalmi 87.

Non debeo examinare singula, sed contentus esse titulo, prout tunc in emendatis Bibliis reperitur, quod hic Agellium non feciſſe, sed in 87. legisse autem hoc loco, *pro Amalech*, miror. Credo, quod Lyranus in Psalmo 87. monet, ex ignorantia idiomatis Hebræi, nomen Hebræum male scriptum fuisse litteris Latinis. *Mahalath* scribi deberet; pro quo *Mabeleth*, aut juxta Græcas litteras μαιλὲθ *maeleth*, & corrupte *Amaleth*, unde *Amalech*, *Malahath*, vel *Malaach*: item *Meleth*, cujus loco irrepsit *Melech*, sed excusari non possunt, qui *Amalech* & *Amaleth* interpretantur, ut proprium Gentis nomen, sicut *Abimelech*, tamquam proprium viri: nec illi, qui aliter in isto, & in 87. etymologias tradunt, quod Augustinus & alii faciunt, nisi propter imperitiam linguæ Hebraicæ, quodque non animadverterint in codicibus Græcis eamdem omnino dictionem notari.

Interpretes de cepti.

Ceterum opinionem, quod *Maeleth*, ut scribit consentaneè ad rationem scribendi LXX. μαιλὲθ, musicum instrumentum sit, qui vocatur *chorus*, non Hebræis dumtaxat placere, sed aliis præterea, maximè dum 87. explanant Psalmum, prius indicavi; vel certè *chorum*, pro cœtu canentium, tripudiantiumve, aut choream,

De vocis *Maeleth* significatione.

psalmo ultimò *a*, in illis verbis; *Laudate eum in tympano & choro*, pro *choro*, Græcè χορῷ, est Hebræum מחול *machol*, & מחולה *mecholah*, videturque instrumenti musici certum genus potiùs, quod etiam vocatur מקהלות *machol*, quàm cœtum ludentium aut canentium, חלל *chalil*, quàm cœtum ludentium aut canentium, significare. Quamvis in Psalmo 87. Theodoretus velit denotari cœtum, quia ibi additur ad respondendum, quod, inquit, *ἀντίφωνα τὰ διαφόρως ἠχοῦντα τῶν χορῶν, indicat diverso resonantes ordine choros*, si cui videretur idem de hoc Psalmo, refelli facile non posset. Quemadmodum & suam habet alia sententia verisimilitudinem, quæ contendit, *pro Maleth* aut *Mahalath*, designare harmonicum sonum cantilenæ alterius vulgo notæ, ad cujus instar, quem vocant Musici *aerem*, psalmus hic, & alius in quo sunt eædem dictiones, cantari pulsarique deberet. Favet quod מחלת *machalath* videtur esse, ut Grammatici loquuntur, in regimine, ac sequentem innuere aliam dictionem. Si quis autem scrutetur etymon, admitti potest, quod affert Augustinus, legens hic *Maeleth* (quamvis in 87. Psalmo legat *Meleth*, sed corruptè, ut exisimo) significare *parturientem* & *dolentem*, adde præterea infirmitatem; quæ profectò describitur in isto Psalmo, & in 87. Videtur Apollinarius tamquam nomen viri proprium hic sumere, quod absque aspiratione scribit,

Δαυὶδ πανυ ὑπὲρ μαελὶθ συνέσεως μακάριν:
Davidis prudentis pro divino Maeleth.

& in 87. sed cum aspiratione:

Καὶ τοῦτ᾽ ὑπὲρ μαελὶθ συνετοῖς παιδὶ τοῦ Κορέ:
Etiam hoc pro Maeleth prudentibus filiis Corei.

quasi cognominetur *Maeleth Coræus*, hoc est, ortus à Core.

Jam argumentum Psalmi hujus vix differt ab argumento decimi tertii, scilicet stultitia humani generis describitur orta ex peccato, egens remedio Christi. Quamvis Cassiodorus asserat, in 13. agi de adventu ejusdem, contraque Judæos: in hoc adversus omnes peccatores, deque secundo adventu, à quo moneat Ecclesia, tamquam parturiens *b*, (juxta etymon *Maleth*) ut caveant. Alii, de Antichristo potissimùm in hoc Psalmo *c*. Nyssenus priori præfentem annecti Psalmum, ut qui ibi tamquam oliva ferax in domo Domini radices fixit per fidem, spemque, iracundia exardescat insipientes.

Dixit insipiens.) Hieronymus & hìc, & Psalm. 13. *stultus*: eodem modo Hilarius hoc loco. Utrobique Augustinus, *imprudens*.

Vers. 2.) Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus: non est, qui faciat bonum.

Corrupti sunt.) Præter id, quod notavi Psalmo 13. observandum, quod hic etiam emendati Græci codices habent activè διέφθειραν. alii cum V. editione, & VI. & Symmacho, διεφθάρησαν, passivè. *Quomodo* ait Nyssenus, *in suo quis esse duret, qui non est in eo, qui est? Quomodo quis maneat in eo, qui est, si non credat ei, qui est, quod sit?* qui igitur ex suo animo abjicit esse Dei, is hoc ipso, quod Deum esse negat, proprium suum esse corrumpit.

Abominabiles.) *Corruptio abominationem moretur*, inquit Hilarius. Quod Psalmo 13. de idolatralis dixi, confirmatur exemplo Achab; qui scribitur *d*, *abominabilis factus in tantum, ut sequeretur idola, quæ fecerant Amorrhæi*. Constat quoque *stultitiam* de idololatria dici *e*. *Exheredatos* interpretatur Beda, & *execrabiles*. Quæ stomacho corporis abominationem nauseamque pariunt, ea suo modo, etiam spiritui, & Deo, ut Hugo notat.

Ebrietas, vertigo, mare, corruptio, ventus
Nauseat, & quinque sensibus id quod obest.

Demonstrat scripturæ locis; Lege quoque dicta Psalmo 5. *f*.

In iniquitatibus.) Hieronymus, *in iniquitate*. Psalterium Ambrosianum, Hilarius, Augustinus, addunt, *suis*: & Hieronymus in Commentario, Psalterium Romanum, & Cassiodorus, legunt, *in voluntatibus suis*: in Psalmo 13. *g*, est עלילה *hhaliah*; hic autem עול *hhevel*: ibi ἀποτελέσματα, & *studia*. hic sunt ἀνομίαι, & *iniquitates*.

Non est qui faciat bonum.) In 13. *h*, additur, *non est usque ad unum*: quamvis desit Hebraicè Græcèque, præterquam in emendatis Græcis, ἕως ἑνός, sicut hoc loco. Ibidem Græca vox est χρηστότης *bonitas*, qua quis alterius utilis & commodus ejt: hic *ἀγαθὸν*, quod latius patet.

Vers. 3.) Deus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat, si est intelligens, aut requirens Deum.

Deus.) In Psalmo 13. *i*. *Dominus*, κύριος, & יהוה *ὁ θεός*, & אלהים *elohim*, legit hic tamen etiam Augustinus, Cassiodorus, Hilarius, & Psalterium Romanum, *Dominus*.

De cœlo prospexit.) Prospectionem Hilarius benignam intelligit, quoties Deus peccatis humani generis commotus salutis nostræ causa, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Mosen, Prophetas misit: colligit etiam ex *prospiciendi* verbo, magnum illud esse, quod tam studiosè, an in aliquo reperiri possit, inspicitur à Deo. Nyssenus * ait, his verbis indicari conversationem Domini inter homines, quando præeuntes ad incredulitatem Sacerdotes, & Pharisæos & Scribas, omnes subditi sequuti sunt. Augustinus, Cassiodorus, Beda, & alii, quia nihil Deum latet, declarant prospexisse de cœlo, quia fecit ut justi, qui sunt velut *sedes* k *Dei*, & *in cœlo conversantur l*, prospicerent, discernerent, prædicarent: sed fusiùs cum hoc alios Ambrosius * prædicarent: sed fusiùs cum hoc alios Ambrosius * ejusmodi tractat locos, in quibus videtur ignorantia Deo tribui: Chrysostomus *m* considerat de Job scribi, ut est quidem Græcè, quum uxorem voluit rebprehendere *n*, ὁ πεῖραζόμενος αὐτὴν, *ille autem inspiciens eam*, quasi in eam, quam bene noverat, attenderit diabolum, qui fuerat in serpente loquutus *o*. Tum subdit appellavisse, *quasi unam de stultis*, non de impiis, aut infidelibus, quia sciebat non esse infidelem, sed insipientia quadam arreptam. Adjicit præterea fecus atque aliter Deum neganti hoc loco *insipientis*, vocem dari. Vox autem tum Græca tum Hebræa eadem est ibi, & hic ἄφρων, & נבלה *nevalah*, in fœminino apud Job: quamvis eo loco Aquila usurpet ἀνοήμονας, *defluentem*, aut *delirantem*. Aspectus ille Job, cum stomacho, indignatione, pleno iracundiæ vultu truciore aspectu fuit, ut Basilius *p*, Chrysostomus *q*, Theophanes *r*, notant; Quocirca *prospectus* etiam Dei accipi posset tamquam irati, ac obliquè, torvè, & quasi limis oculis intuentis: quod innuunt item verba השקיר *hishkiph*, & διέκυψεν; de quibus Psal. 13.

Vers. 4.) Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.) Hilarius monet, non quum declinant homines, inutiles fieri, sed quum inutiles cœperunt esse, declinare. *Declinationem* accipit, quum devitant occursus proborum, sectantur devia, præsentiam bonorum conscientiæ pudore fugiunt: sicut Adam per peccatum inutilis factus, tùm Dei declinavit adventum *s*. Vertit Hieronymus, *omnes aversi sunt, pariter adhæserunt*: Hebræa expendi Psalmo 13. *t*. Indicant ista duplicem rationem in peccato, aversionis à Deo bono incommutabili, & conversionis ad bonum commutabile. *Declinantes in obligationes*, tortuositates, pravitates, *adducet Dominus cum operantibus iniquitatem* u, *inutiles* dicuntur, exemplo vasis, ut Nysseno x placet, abjecti, cogniteque inutilitatis jam damnati. Per ἀνωφέλετα *inutiles* vocantur, qui maximè noxii, quem admodum *non utile*, quod valde perniciosum, ut exemplis ostendi posset. Quocirca nil concludit Hugonis argumentatio; si damnatur inutilis, quid erit de malitioso?

Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.) Legit Hilarius, *bonitatem*, sensum illum à multis traditum, de quo meminimus Psalm. 13. *a*, ut sit, *usque ad unum*, idem quod præter unum, nempe Christum ab omni peccato immunem, rejicit idem Hilarius. Docet autem, quum tam multi judicio DEI probatissimi viri sint, loqui Davidem tantum de illis, quos appellavit *stultos, corruptos, abominabiles*. Ait etiam, per *usque ad unum*, non excipi unum ex omnibus, sed inter omnes inutiles & declinantes, ne unum quidem esse, *qui faciat bonitatem*: non enim dici, *præter unum*: sed *usque ad unum*: & in eo, quod præter unum est, exceptionem significari unius; in eo verò, quod usque ad unum est, universitatem generalem: per prospicientis è cœlo scientis diligentiam sub quodam speciali & personali numero contineri. Addit, planè generalem quoque propositionem admitti posse, quatenus ex comparatione divinæ bonitatis, propter infirmitatem humanæ naturæ bonus nemo est. Tamen per illam incomparabilis divinitatis exceptionem, docet non intercludi bonitatis officium, ut secundùm comparationem humanam inter homines bonus nemo sit. Plura in eamdem affert sententiam. Deligè dicta Psalmo 13. *b*.

Vers. 5.) Nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam, ut cibum panis.

Nonne scient.) In Psalmo 13. *c* (interjectis aliis, abique nota numeri, quæ ad Psalmum non pertinent, ut ibi dixi,) *nonne cognoscent*: & ita præterea hic Psalterium Ambrosianum & Romanum, & Cassiodorus, Hieronymus autem ibidem quidem eodem pacto: hìc autem, *numquid non cognoverunt*: quum Hebraicè & Græcè utrobique eodem modo se habeat יודעי הלא *halo jadebbu*, οὐ γνώσονται.

Qui devorant plebem meam, ut cibum panis.) In Psalmo 13. *sicut escam panis*, quo modo extat hic etiam in Psalterio Romano. Hieronymus hoc loco, *comedunt*. Hilarius, *qui comedunt populum meum*, &c. Græcè Codices emendati habent absque præpositione, ὡς, *in*, ἐν, *in cibo panis*: sicut etiam dicto Psalmo 13. Augustinus legit, *in cibo panis*: Cassiodorus, *sicut cibum panis*. Psalterium Ambrosianum, *tamquam cibum panis*. Sed in hoc Psalterio immediatè ante ista sunt illa, *non est timor Dei ante oculos eorum*: quæ habentur Psalmo 13. in fine eorum, quæ dixi adjecta esse.

Bonum porrò Hilarii argumentum. Si usque ad unum bonitatem nemo facit, quomodo populus Dei est, qui ut cibus panis manducatur ab operantibus iniquitatem? Generalitas ergo sententiæ, inquit, admota est, quum à Dei populo, quem in bonitatis operationibus non ambiguum est permanere, iniquitatem lecernuntur operantes. Rectè etiam exponit *comedi populum Dei* ab iis, qui sanctorum injuriis, vexatione propheterum, vastatione Ecclesiæ vivunt, & delectantur: qui obtrectationis morsu & laniatu invidiæ dilacerant, *quorum Deus venter est*, & ministerium deputant ad negotiationem, collationibus se plebis, & muneribus ditando, qui convivia sub obtentu religionis jumtuosa sectantur, qui apothecas suas inutili religiosorum obsequio distendunt. *Comedunt peccata populi, & ad iniquitatem eorum sublevant animas* e, *eorum*, sacerdotes, qui dissimulant peccata, atque laudant: Unde fit, ut illis plurimæ afferantur hostiæ ad ipsorum quæstum. Sic exponit Hieronymus *f*, confirmans loci prætentis testimonio, & Gregorius *g* ac Bernardus *h*. Quamvis aliter locus ille declaretur de compositione peccatorum per preces, oblationesque sacerdotum, ab Alexandro Papa 1. *i*, ab aliis autem passim dicantur *peccata* poni loco hostiarum, quæ pro peccatis offerebantur. Idem Hieronymus *k* locum adhuc applicat ad Hæreticos, dicens, nullam hæresin, nisi propter gulam ventremque construi: Nyssenus *l*, ad Pharisæos, Scribas, Sacerdotes, qui blasphemis suis dentibus populum laniabant & devorabant, qui Christum audiebat, æstimabat, sectabatur.

Vers. 6.) Deum non invocaverunt, illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor. Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam DEUS sprevit eos.

Deum.) In Psalmo 13. *Dominum*. Utrobique Græcè κύριον, ibi Hebraicè יהוה *Jehovah*; hic אלהים *elohim*: Observat discriminis in Hebræis vocibus caussam Genebrardus, quod est etiam versu 3. quod prospiciat Deus; & invocetur, nunc ut judex ultor que; nunc ut clemens & misericors.

Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.) Ultimæ quatuor dictiones hinc translatæ sunt etiam in Psalmum 13.* ubi non extant Hebraicè, sicut ibi monui. Hieronymus eo loco, *ibi timebunt formidine*: hic *ibi timuerunt*, &c. & tamen est idem præteritum פחדו *pachadu*. Hilarius, *illic timuerunt, ubi non fuit timor*: quamvis, in ipso Commentario utatur editione nostra Augustinus, *ibi timuerunt timore, ubi non erat timor*. Arnobius, Hugo, Beda, Glossa, & quod facere non debuit, Agellius, *illic trepidaverunt timore, ubi non fuit timor*: Psalterium Ambrosianum, *ibi timebant timore, ubi non erat timor*. Aquila, ἐκεῖ ἐπτοήθησαν, *ibi exterriti sunt*. Symmachus, φοβηθήσονται, *timebunt*: Theodotio, ἐδειλίασαν δειλίᾳ οὗ ἦν δειλία, *stupuerunt stupore, ubi non erat stupor*: explicant Arnobius & Bruno Carthusianus de Judæorum nimia circa ceremonias cura, de inani timore non timendorum, deque absentia timoris timendorum, rectè hoc loco Hilarius, præsertim in iis, qui timore inani perculsi, piè adulari regibus existimantur pro debita officii religione, ac propter brevem dolorem, libertatem Ecclesiæ, spei fiduciam, confessionem Dei addicunt: puntorem perditoremque in igne judicii, & corporis, & animæ, Deum non timent, & æternis divinæ ultionis pœnis momentanea atque abolenda supplicia præferunt; dum placere sibi ipsis, & in hominis gratia permanere famulatu impio gloriantur. Nyssenus *m*; timorem istum vanum & pernicioium confert egregiè cum rabidis aquam timentibus, quam si quo modo admittere possent, medicamentum utique aliquod suæ ægritudinis haberent, sed metuunt ea ipsa, quæ ad salutem sunt proposita, & alieno sunt animo, ab eo quod cubservat, metuque ne pereunt, interitum sibi creant. Confirmat verbis, quibus *clame, & bibat*: hi autem, quos invitabat, furore incredulitatis in animæ potentiis præoccupati, *trepidabant timore, ubi non erat timor*, potum salutis aspernati. Addere possum stultum illum metum *o*, *venient Romani*, (de quo hic meminit Ruffinus & Augustinus, dicentes timuisse Judæos perdere terram, & perdidisse cœlum; dici potuit, & terram) & quem ingressi Pilato *p*, *non es amicus Cæsaris*, quod observat Ruffinus, qui cum eodem Augustino *dissipationem ossium, & confusionem* in sequenti versu de iisdem declarat: sed & extendi comparatio ad plures poteft, quos à salutis remediis arcet stultus, & mundanus metus pudorve.

Lepidam Apulejus *q* de Asino, qui rabie ferocire cre debatur, fabellam narrat, quum, ut ipsemet narrans, asinus inducitur, argumentum explorandæ sanitatis quidam commostravit, ut aquæ recentis completum pelvem offerrent potui ejus: ac si intrepidus, & more solito sumens aquis adliberesceret, sanum illum atque omni morbo scirent expeditum; contra verò si vilum contactumque laticis vitaret ac perhorresceret, pro comperto noxiam rabiem pertinaciter durare: hoc enim libris pristinis etiam proditum observari solere: ille sine mora progressus etiam obvio gradu satis sitienter, pronus, & totum caput invergens salutares oblatas aquas hausisset.

Meminit Psalmus *r* rabidi canis morsum pavorem aquæ, potusque omnis afferre odium, celebrem quoque curam demorsi à rabioso cane rabientis adolescentuli in Tharso Apollonii Tyanæi opera memorat Philostra-

---

Admissa Augustini expositio.

Argumentum hujus Psalmi cum argumento decimi tertii fere idem. De secundo adventu Christi Psalmus.

Priori annexus à Nysseno.

Corruptio abominationem moretur.

Stomacho corporis abominationem nauseamq; parientia, ea suo modo etiam spiritui & Deo.

Hugonis argumentatio nil concludens.

Sensus ab Hilario rejectus.

Ex comparatione divinæ bonitatis, propter infirmitatem humanæ naturæ, nemo bonus est.

Benigna Dei prospectio, erga genus humanum.

Loci expositiones.

Bonum Hilarii argumentum.

De populum comedi, ita dicitur.

Quomodo peccata populi comedant sacerdotes.

Nulla mihi res tam nisi propter gulam ventremque constitui.

Ad hæreticos, Scribas, Pharisæos, Sacerdotes, applicatio.

Vocis stultitiæ notionis explicatio.

Inutiles, qui dicuntur, & quomodo.

stratus a, diserte scribens cupere tales aquam; & time- A re exercitum conantèr adversus te: & sensus est, oratione ad impium conversa, quod confinget Deus potentiam eorum, in quibus habet fiduciam, eumque circumdant & circumstant in exercitus morem; unde fiet, ut confundatur, quum se viderit destitutum, & illos à Deo abjectos. Eo spectat paraphrasis Chaldæa, *qui dissipas, aut disperdis robur exercituum flagitiosorum seu peccatorum*. Quod si oratio dirigatur ad justum, efficiet hunc sensum, dissipavit Deus ossa, castrametantium contra te; confundentur, ac spernentur, ita ut nocere nequeant. De populo Hebræo, vel de Jerusalem nonnulli accipiunt, ut jubeantur non timere ab hostibus: alii de Ecclesia, ne formidet Antichristum, illiusque sectatores, aut quoslibet persecutores. Dispersos Judæos Euthymius & Nicephorus, Blemmida, interpretantur, sive tribus eorum, ut omnibus serviverint nationibus, & gladio quoque Romanorum perditos ac disperptos, canibus & volucribus laniandos relictos: nunc extat Hebraicè חנר *chonach* participium singulare à חנה *chanah*, de quo in Psalmo 33. ו, & affixum personæ secundæ masculinæ, licèt propter accentum ultima littera habeat sceva, non camets; & si esset (י) *jod*, ante illam, esset numeri pluralis participium, quæ littera omittitur aliquando. Est alia præterea versio, *dissipavit ossa dedicationis*, idest, eos, qui exponunt libidini corpora. Alienior expositio videtur, cujus Titelmanus meminit, quamvis *dedicatio* dicatur חנכה *chanucchah*: In Psalterio Ambrosiano, *dissipavit ossa hominum sibi placentium*: in Romano *dissipat ossa hominum sibi placentium*. Augustinus, *dissipat ossa hominibus placentium*. Hilarius, *dissipavit ossa hominibus placentium*. Cassiodorus, *dissipavit ossa hominum sibi placentium*: quam lectionem innuit in Commentario is, qui dicitur Hieronymus m, & verus Hieronymus ad Eustochium. Iterum alibi Augustinus, *confringet ossa hominum placere volentium*: Aquila, διεσκόρπισεν ὀστᾶ παρευδοκούντων παρ' αὐτῷ, *dispersit ossa eorum, qui castrametati sunt circa te*. Utuntur LXX. nomine ἀνθρωπαρέσκων, cui respondet in Latina vulgata editione, *eorum qui hominibus placent*: cui similis ea, quæ est apud Hilarium: & Augustinus *hominibus placentium*: sed Cassiodorus, & alia illa Psalteria reciprocè interpretantur de hominibus sibi placentibus, seu qui sibi placent. Suspicatur Agellius, nec malè, legisse LXX. חנף *chaneph* (potuit etiam dicere חנף *choneph*, ut participium) à verbo חנף *chanaph*, quod inter alia significant ὑποκρίνεσθαι, *hypocritam esse*, *simulare*, *accedere personas*. *Hypocritam* reddit Hieronymus interdum n, חנף *chaneph*, *fallacem* o, *simulatorem* p. Cyrillus item Alexandrinus citatus ab Agellio, expotuit hoc loco ὑποκριτάς. Hoc autem hominum genus quidquid loquitur, agitve, videri vult, & sciri ab hominibus (ut Christus toties dixit, id reprehendens q, atque ut iis placeat. Placuit Paulo phrasis ista, qua se negavit placere hominibus velle, sed Deo, ἀνθρώπους οὐκ ἀρέσκειν, ne continuò desineret *servus Christi esse* r. Vocavit etiam *hominibus placentes*, ἀνθρωπαρέσκους s, interdum duobus vocabulis ἀνθρώπους ἀρέσκοντας t, non legi alium auctorem, qui usurpaverit, sicut nec ἀνθρωπαρέσκειαν, quod est *studium placendi hominibus*; idem quod simplex ἀρέσκειά, citra compositionem, sed numquam his dictionibus, qui sibi ipsis placent homines, memini significari, ut probari non possit Psalterii Romani & Ambrosiani, atque Cassiodori lectio, quam recitavimus, nec Haimonis, qui nostram ita exponit, *qui hominibus placent*, ideſt, sibi ipsis.

Dissipatio ossium, quid sit, satis notum, nempe figurato sermone, qui occurrit, jam suprà aliquoties *ossa* significant robur, vires, potentiam. Sic adhuc in Ps. 140. u dicuntur *dissipata ossa secus infernum*; Hilarius, ipsem æternitatis, vult per *ossa* designari, & id sibi velle verba illa, *hoc* x *nunc ex ossibus meis*: quia ex Adæ sui, hoc est, Christi, æternitate æternitatis suæ substantiam Ecclesia mutuatur y; *nec os Christi illius comminui* permittitur z, quia in divinitatem æternam, impassibilemque naturam nihil licuit passioni, & *custodit* etiam Deus, *omnia ossa justorum, ut unum ex eis non conteratur* a, sed in ea spiritus vitæ suo tempore immittatur b. Quod ergo *dissipanda* hic *ossa* dicuntur *hominum sibi placentium*, ait non significare eo quod sunt caritura, sed

A rore conficimur, lugemus, iis eximi cupimus oramusque adversus illam aliam, ne laboramus quidem, neque contristamur, neque oramus. Cyprianus * refellit istam sententiam, & illam Pauli g; qua ut ipse de illo dicit, gloriosè, & sublimiter prædicavit, *si hominibus placere vellem, Christi servus futurum non esse*; mulieres, quæ se ornant, ut hominibus placeant. Ubi obiter notandum, quod, sicut & Augustinus, antea citatus, citant ex Paulo, *si hominibus placere vellem*: quum legamus, *si hominibus placerem*: eo quoque modo Tertullianus r legit, docens, quum alibi sjubet, ut omnibus placeare curemus, quemadmodum ipse *per omnia omnibus placebat*, & *omnia omnibus placebat*, non idcirco voluisse, vel id fecisse, ut idololatris idololatra esset, Ethnicis ethnicus, sæcularibus sæcularis, sed ut omnes lucrifaceret, non cum eis peccando, commoriendo, superstitionem participando, communicando cum discipina & errore. In fusillis ossibus minus medullæ est, & nonnullis omnino deest, teste Aristotele u: ad eumdem modum iis *ossa* non *irrigantur* x, B aut *germinant* y, humore divinæ gratiæ, qui brutis moribus prædicti terrena sapiunt, & quæ suæ sunt, quærunt, sibi placent, & hominibus, quia sibi: dicuntur etiam quandoque incluſæ vacuis ossibus ventositates, erumpendo illa frangere z, quod accidit illis tropologicè, qui vacui medulla virtutis, ventoque inflati superbiæ, & *sensu carnis* a, & *opinione scientiæ* h *inflati sine voce disrumpuntur* c: nec verò ineptè aliquis d per *ossa* intelligunt illos ipsos, qui placere student hominibus, eàque de causa exterminanæ facies suas, ut scilicet vicem ab illis, seseque ad ossa ipsa extenuant & emaciant; quos castigaturus sit & confusurus Deus.

Habet in semetipso gloriam, & non apud alium, qui teste conscientia, in Domino tantum gloriatur, & gloriam, quæ à solo Deo est, quærit, ac velut depositum ei servandam tradit, à quo laus erit suo tempore, non in confusione gloria, ut bene disputat Bernardus e.

Confusi sunt.) Hieronymus, *confunderis*. Alii, *pudore affecisti*, nempe, illos: vel, *confudisti*, videlicet inimicos tuos: vel, *confundere eos*; accipiendo præteritum pro futuro הבושתם *heviseitha*. Paraphrastes exprimit pronomen, *confudisti eos*. Videtur juxta editionem Hebræam, apostrophe ad Christum: quasi dicat, ô Christe, confudisti eos, ac ipse illos tua de- D jecisti, qui placere hominibus malunt, quàm tibi Deoque, quoniam Deus sprevit, abjecit, aversatus est eos: vel ad justum quemlibet, ut ei dicatur, *confudisti eos*, ac ipsem eorum, qui volebant devorare & perdere te, id autem ope divina, quia Deus illorum conatus fregit, eosdem rejiciendo. Secundùm versionem Hieronymi dirigitur oratio ad populum Chalduæum, qui Hebræum abduxit in captivitatem *confunderis*, quia Deus projecit eos, ideſt, ut exponit Trevetus cedet tibi in confusionem, quod captivum duxeris populum illum; tunc Deus projecit ipsum: confirmat ex Jeremia *f* dicente *capta est Babylon, confusus est Bel*, &c. ubi alluſio est ad etymon *Babel*, quod confusionem significat. Nostra editio attendit potius sensum, quàm verba. Singularis est expositio Cajetani præcedentium & præsentium verborum, quæ sic legit, *quoniam Deus disperdit ossa castrametantis te*; *confudisti, quia Deus abominatus est eos*. Repetendo E ex alio versu *nonne scient*, vel numquid non cognoverunt, ait sensum esse, quod Judæi cognoverunt à Deo dispersa esse ossa Gentilium castrametantium contra ipsos, & DEUM pugnasse pro ipsis contra illos, ut contra Ægyptios, Amalechitas, Amorrhæos, Madianitas tempore Mosis, & sub Josue contra Chananæos. Item quod à Gentilibus ipsi subacti fuerint, & confusi, quia Deus ipsos abominatus est propter eorum peccata, idque aliquoties tempore Judicum, ita ut verbum, *confudisti*, positum sit per Apostrophen ad populum Gentilem, & huic dicat David, quod ideo confuderit populum Dei, quoniam Deus abominatus est illum, non quia viribus propriis prævaluerit. Hinc autem infert Cajetanus inexcusabilem esse utrumque populum, quod refutaverit Deum, diinexcusabilitatis assignatam esse, quod cognovisset *Deus esse in generatione justi*, hoc est Abrahæ.

Atqui allatus initio sensus communior, & verior est

& quo

---

g 6. *de Vita* — Alter.

a *Apollon.* 18

b Levit. 20. 16 — Explicationes variæ.

c *Eccles.* 34. 16 d *Prov.* 1. 49. 26. e *Job.* 6. 16. *Ty. Moralist.* 21. *vel* 12. — Sententia prophetica hujus loci à S. Paulo observata, ab Hilario tractata.

Gregorii locus egregius

Qui conculcanda in infimis metuunt à simis mertenda patiuntur.

f *Bernard. ser.* 3 *de ded. Eccl.* — Alienior ex positio.

Alius sensus loci.

g Lev. 20. 17 — Imbecillitates infirmorum sustinere.

Grave supplicium, fugere nemine persequente, ac tanto corripi pavore, *ut sonitus folii volantis terreat* i. Vocat Helychius λαφύσσει, & κινυρίζει, qui quovis strepitus ac minima quæque vanè perhorrescit. Paræmiam præterea refert. κινύδρας σκιᾶ, *cantheri umbra*, ἐπὶ τῶν φοβουμένων τὰ μὴ ὄντα δεδιότων, *de iis, qui timent, quæ non sunt digna timore*, similis illa, ὑπὸλιθον, *ne utre quidem*, in illis, qui tenerentur inanibus, quoniam uter inanis est.

h *Cantheri umbra*: *Nec utre quidem parcendo*.

Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.) Hæc sunt ultius Psalmi propria, pro quibus in 13. *k*, illa habentur, *quoniam Dominus in generatione justa est, consilium inopis confudisti, quoniam Dominus spes ejus est.* Ibi reprehenduntur, qui confuderunt spreveruntque justum, inopem, quorum spes Deus: hic illi, qui placere hominibus studentes, *trepidant timore*, sicut in priore membro dictum est, *ubi non est timor*, ac timendi sufficiens, justa, honesta, causſa nulla. Eorum porro, qui Deum invocare non curant, vel timere, tantus erit pavor, adeoque panicus terror, trepidatio tam magna; spernet atque confundet illos tantopere Deus, qui quemadmodum placerent hominibus solliciti, nihil penitus curabant illum; ut artubus totis contremiscant, ut concutiantur, solvantur, dispergantur ossa, robur, vires omnes, ut reddantur enerves, exossati, imbecilli, invalidi, fracti, attriti omni ope destituti & qui hanc opem spreto Deo, in hominibus, in carne, in baculo arundineo quærebant, & studiosissimè procurabant, nulli reperire valeant, & qui humano favore gloriabantur, ignobiles à Deo redditi, quem spreverunt, tempiterno pudore suffundantur. Contingent ista potissimùm in judicio, ubi laus erit unicuique à Deo, qui meruerit, & confundentur hi, qui Deum erubuerint.

Deum invocantium & timentium pavor & mala comitantia.

Supplenda ex veri. præcedenti.

Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent.) Suppleri debet, ac repeti cum Hilario ex versu præcedente, *nonne scient, qui operantur iniquitatem, &c.* Hieronymus, *dispersit ossa circumdantium te*. Alii, *castrametantis contra te*, vel *moratis*, vel *manentis contra te*. Item, *qui te oppugnant, qui adducet*

---

i *Sap.* 17. 14.

k *Psal.* 13. 6. *Prov.* 14. 32.

l *Psal.* 36. 13. *Hypocrisin* ingenia. m *Matt.* 6. 2. n *Job.* 13. 5 *Psal.* 13. 5 ἀνθρώπων ἀρέσκοντας. o *Psal.* 10. 6. p *Psal.* 36. 13. *Hypocrisin*.

q *Gal.* 1. 10 ἀνθρώπους οὐκ ἀρέσκειν. r *Ephes.* 6. 6 *Coloss.* 3. 22. s *1. Thess.* 2. 4 Ἀνθρωπάρεσκοι.

t *Gen.* 2. Per ossa ipse æternitatis designari. Loci Genesis interpretatio. u *Eph.* 5. 31. x *Joan.* 19. 36 a *Exod.* 12. 46. y *Psal.* 33. 21. b *Ezech.* 37. 14.

---

* De disciplina & habitu virginum, q *Gal.* 1. 10. Loci S. Pauli lectio diversa. r *De Idololatria* cap. 14. s *1. Cor.* 10. 33 *1. Cor.* 9. 22 Alterius loci expositio u *4. Meteor.* cap. 20. In fusillis os, sibus medullæ aut nihil aut parum. Quibus *ossa* non *irrigari* aut *germinare* dicuntur. x *Job* 21. 24. y *Ezechiel* 19

z *Avicenna* 1. 1. *Sect.* 2. *doctr.* 3. cap. a *Colos.* 2. 18 b 1 *Cor.* 2. 1. c *Sap.* 4. 28. Tropologia d *Petri Valderramæ in exercitium de cinerum* e 2. *Hispanicè idiomate*; per *ossa* qui & aptè possint intelligi. f *Serm.* 13. *in Cant.*

Apostrophe aliorsù alia hoc loco.

Sensus melior loci & communior

PSALMUS QUINQUAGESIMUS TERTIUS.

1 In finem.
In Carminibus intellectus David.
2 Quum venissent Ziphæi, & dixissent ad Saul: Nonne David absconditus est apud nos?
3 DEus in nomine tuo salvum me fac: & in virtute tua judica me.
4 Deus exaudi orationem meam: auribus percipe verba oris mei:
5 Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, & fortes quæsierunt animam meam: & non proposuerunt Deum ante conspectum suum.
6 Ecce enim Deus adjuvat me: & Dominus susceptor est animæ meæ.
7 Averte mala inimicis meis: & in veritate tua disperde illos.
8 Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est:
9 Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: & super inimicos meos despexit oculus meus.

Adpersecutores Christi, accommodatio.

& quo generalior, melior, licèt ad Judæos persecuto-A res, & crucifixores Christi, Augustinus, Glossa interlinearis, Ruffinus, Valentia, ac de Græcis Euthymius, Blemmidaque accommodent, & restringat: Lyranus ad Antiochum: cujus fœtore gravabatur etiam exercitus ipsius *a*; Brugensis ad Antichristum, & sectatores ipsius.

Ad Antichristum & sectatores.

Quoniam Deus sprevit eos.) Hieronymus *projecit eos*.

L'Ευ ὄτριν.

Alii, *abhorruit, abominatus est*, &c. Valet hæc, & similia, מאס *mas*, ut flocipendere, rejicere, reprobare cum fastidio ut vile quid, & contemptum, & interdum obterere. Sæpius redditur per Græca βδύσσομαι, & ἐξουθενῶ, aut ἐξουδενῶ, quod ultimum habetur hoc loco, & significat *nihili facere*, ut etiam citans ipsum locum legit Cyprianus *b*.

b *de discipl. & habitu virginum*.

Vers. 7.) Quis dabit ex Sion salutare Israel? quum converterit Deus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob, & lætabitur Israel. B

Sensus loci.

IDem hic etiam versus in extremo psalmo 13. nisi quod ibi est *averterit*, pro, *converterit*: &, *Dominus*, pro, *Deus*. Hebræum מוֹ *sciuh*, & Græcum ἐπιστρέψαι, idem est utroque in loco, hic Θεὸς, & אלהים *elohim*, ibi κύριος, & יהוה *Jehovah*. Votum vero hic salutis continetur, per Deum, vel Messiam, qui ex Sion, & ex genere David, cujus civitas dicta est propriè *Sion*: veniat *cum virga virtutis suæ c*: ut plenum gaudium nanciscatur mundus liber à captivitate peccati, & evadat *Israel Dei d*, & secundùm spiritum *e*, & Abrahæ filius secundùm promissionem *f*, *captivis remissionem* Christo *prædicante g*.

c Ps.109.2.
d Ps.72.1. Gal.6.16.
e Rom.9.6.
f Gal.3.16.
g Isa.61.1. Luc.4.19.

Quis dabit.) Non placet, quod ait Beda, ut *quis* ponatur, pro aliquis. Eum habet usum aliquando Latina vox, sed numquam רלי, & מִי *mi*, interrogationem exprimit adhuc magis Paraphrastes מִי הוּא דִי *man hu di*, *quis ille est*, *qui*.

Beda expositio improbatur.

Quum converterit Deus captivitatem.) Diei in 13. C esse *quum averterit*: & ita hîc etiam Hilarius legit saltem in Commentario, in Psalterio Romano, *dum convertet*: apud Cassiodorum, *dum converterit*: in Psalterio Ambrosiano, *in convertendo*: apud Augustinum, *in avertendo*. Idem omnia important; similis autem phrasis in aliis Psalmis *h*, *in convertendo Dominus captivitatem Sion*; & *in converte Domine captivitatem nostram*: בְּשׁוּב אֶת שְׁבוּת, & לְשִׁבְיָנָה *lschivuah*, quomadmodum hîc & Psalmo 3. item אֶת שְׁבוּת, & שׁוֹבְרָה *schivuah*; captivitatem sub peccato & diabolo plures intelligunt, etiamsi forte sub typo captivitatis Babyloniæ, alteriusve certè, quod Latinè in Deuteronomio *k* legimus, *reducet te Dominus Deus tuus de captivitate tua*, extat Græcè ἐπιστρέψει Κύριος τὰς ἁμαρτίας σου, quia respexerunt LXX. ad causam captivitatis: idest, ad peccata.

h Ps.125.1. i vers.4. De captivitate sub peccato & diabolo locus intellectus.
k c.30.3.

Exultabit Jacob, & *lætabitur Israel*.) De his actum satis Psal. 13. Hilarii canon, ut diversa doceat esse, *exultationem Jacob*, & *lætitiam Israel*, non est universè verus, nempe geminatis sententiis idipsum coelestem sermonem non significare. Contraria exempla non pauca occurrerunt hactenus, & occurrent legenti, non modo psalmos reliquos, verum etiam alias scripturas. *Lætitia in populo* Hebreo *magna valde l*, propter reditum de captivitate, & restaurationem sacrorum, de qua Lyranus, umbra quædam fuit gaudii magni ex adventu Christi, & ex felicitate tempiterna, quæ declarabitur etiam exterius, in secundo ejusdem adventu.

Hilarii canon non universe verus.
l 1. Matt. 4. 58. Typus & umbra gaudii ex adventu Christi.

Vers. 1.) In finem. In carminibus intellectus David.

Vers. 2.) Quum venissent Ziphæi, & dixissent ad Saul: Nonne David absconditus est apud nos?

Titulus & Argumentum.

Argumentum. Cum titulo implicatio, explanatio.

IMplicatur argumentum cum titulo, vixque indiget vel hic, vel illud, explanatione, quum partim aliis jam in psalmis declaratæ sunt primæ sex dictiones, partim quæ sequuntur, contineantur in libris Regum *m*.

Dum venissent Ziphei.) Est *Ziph* duarum nomen urbium in possessionibus Judæ *n*, simulque montis ex altera sic denominabatur, sive etiam desertum. Habet picis, aut bituminis etymologiam quasi dicas *Picarium*. Augustinus prolixè historiam illam juxtà mysticum sensum tractat, docens, per *Ziphæos*, quos mysticum sensum tractat, docens, per *Ziphæos*, quos *florentes* interpretantur, peccatores denotari, prosperè agentes, ac superbientes in hoc mundo, taleisque Judæos, qui persequebantur Christum, sicut Davidem persecutus erat Saul, fuisse; ac Pilato, mortique illum, sicut Sauli, qui significat *mortem*, Davidem Ziphæi, prodiderunt, tales præterea esse illos, qui mysticum Christi corpus, hoc est Ecclesiam, persequuntur. Transcripserunt ista ex Augustino is qui dicitur Ruffinus, & alius qui nomen gerit Hieronymi præterea Remigius, Cassiodorus, & Beda, alii, & in libros Regum Angelomus; sed ante Augustinum idem jam fere tradiderat Hilarius. Sed aliam notationem assignavit Hebræi vocabuli, ut significet *oris aspersiones*, & innuat Judæos ore potius quam fide aspersos, mundatosque, & *habiles honorantes Deum non corde o*, & refutantes aspersionem sanguinis Christi, cujus fundendi auctores fuerunt.

m 1.1.23.19. 26. 1. Ziph duæ urbium nomine & montis five deserti.
n Jos.15.24. Historia hujus loci mystice tractata.

Apud Hebræos reperio solam vocem זִפְיָה *zepheth* pro *pice*, ac bitumine, indeq; loco nomen inditum putat Arias; quam opinionem jam tanto ante retulit Abulensis *p*; ut nempe vocarentur *Ziphæi*, qui faciebant picem: & Felix, Hebræorum esse scribit, nec improbat. Meritò proditores *picem* cognominaveris, & bituminosos: quadrat enim bellissimè in eos paræmia; *mus picem gustans*, quia male ipsis cedit proditio. Impii eo magis Ziphæi, quod contribulem & propinquum Davidem, (de eadem tribu Juda proprium viri nomen *Ziph*, ר, extat, apud se tuto versari passi non sunt, & per simulationem quoque necessitudinis prodierunt hosti ad mortem.

Ex Augustino ab aliis translatum.
o Es.29. 18
p in Iosue. q in 1. Reg.23 post. 9.15. & 25. Proditores pici recte dicti. Paræmia in proditores 1 1. Paral. 16.

Nescio

Nescio an qui notionem secundam sectati sunt, allusérint ad יִן *Ziu*, quod est nomen Aprilis, ab arborum quodam splendore, qui dicitur item יִן *Ziu*, vel, ab יִן *Ziz* quod significat etiam *splendorem*, *gloriam*, &c. Ex tertio etymo nihil occurrit.

Psalmi argumentum.

Porro hinc percipitur argumentum, à quo nec dissident Hebræi Thalmudistæ, volentes, Davidem sub suorum commemoratione periculorum, & liberationis ab illdem, afflatum divino Spiritu intellexisse, intelligique voluisse futuras persecutiones, & prosperitates Messiæ. Sed ridiculi sunt, quum, ut etiam refert Valentia, citans præterea Camhi, jam positum pace Davidem, dantemque operam divino cultui, ajunt, in periculorum, & liberationis suæ meditatione quot noctibus indormire solitum: ante diluculum vero ex parte aquilonari ventum per fenestram penetraviste, qui suspensas chordas citharæ, vel psalterii, pulsans, Davidem excitaret, simulque eum sanctus Spiritus afflaret, & ad scribendum impelleret. Perstringit itaque David beneficium liberationis sub formula precandi, & per speciem voti gratias agit pro eadem: Quod Christo in primis mystrecè congruit, deinde toti Ecclesiæ, & cuivis justo. Non convenit proposito quod Ayguanus ait, factum à Davide psalmum, quando licebat ei Saulem occidere, latentem in spelunca: & in isto precari, ut Deus salvaret præservando ab homicidio. In synodo Saleguostadiensi præscribitur psalmus iste cum L. LVI. & LXVI. recitandus pro universis ordinibus, nec non pro statu Papæ, & Antistitis ejusdem sedis.

Ridicula Thalmuditarum & Camhi fabula.
Christo mystica loci convenientia, & alias.
Ayguani improbata sententia.

al 1.23.19.20

Nonne David absconditus est apud nos?) In historia a Regum sic est; *Nonne ecce David latitat apud nos in locis munitissimis sylvæ, in colle Hachila, quæ est ad dexteram deserti? Nunc ergo, sicut desiderat anima tua, ut descendere, descende: nostrum autem erit, ut tradamus eum in manus Regis*. Notat Abulensis *b*, Latinè interrogandi formulam expressam ad retinendum idiotismum Hebræum; quia non erat, inquit, conveniens hic poni aliquid per modum quæstionis, quum fuerit simplex denuntiatio. Asserit tamen etiam interrogationis vim esse posse; quid hic agis Saul? David cur non persequeris? ignoras fortassis latitare apud nos? Porro in eadem historia *c*, quum evasisset David, ac denuò revertisset in priorem locum Ziph, Ziphæi accurrerunt iterum ad Saulem, ut ei proderent illum; dixeruntque, sine interrogatione: *Ecce David absconditus est in colle Hachila*. Quamvis adhuc Hebraicè sit interrogandi nota הֲלוֹא *hale*. Idcircò autem Zipææ denuntiationem repetiverunt, tùm quia pergratum id sciebant Sauli; tùm quia quum jam semel denuntiavissent, sibi magnopere timebant à David, si quando superior evaderet, quem prodiderant, fortassis etiam iidem Ziphæi detulerant tertio Davidem ad Saulem quum *in locis tutissimis Engaddi habitaret* d. Suspicatur id quidem Abulensis *e*, quia David erat, inquit, in terra eorum, quando prima vice recessit Saul à persequendo eum propter Philistæos *f*, credique potest, aliquibus de Ziphæis præcepisse, observareque iret David, ut quum rediret de persecutione Philistæorum, denuò ipsum inquireret: illi verò viderant David fugientem in desertum Engaddi, & nuntiaverunt postea Sauli.

Abulensis observatio.
b ibid. qest. 9.
c c.26.1.
Qui vellnt tertio delatum à Ziphæis Davidem.
d 1. Reg. 24.1 e ibidem.
f c.23.v.7.28.

Nyssenus, per *Ziphæos*, in arenti desertoque loco, D daemonas intelligit, qui quominus per angustam aetamque viam salutis ingrediamur, impediunt, ac voluti Principi suo produnt, ac deferunt. Athanasius hortatur Marcellinum, si eum aliqui persequantur, & calumnientur, ipsius perdendi cupidi, quemadmodum Pharisæi & alienigenæ Davidem, ne tædio marcescat, sed Domino fretus, illumque hymnis celebrans, recitet quæ habentur in hoc psalmo, & in LV. sed quum *Pharisæos* nominat sicut legi in variis editionibus, lapsus est, voluit, debuitve dicere *Ziphæos*, quia Pharisæi orti sunt multo post Davidem, & per omnes Tribus erant dispersi.

Per Ziphæos qui daemonas intelligent.
g tract. 2. de Isal. c.13. Athanasius hunc Psalmum cum LV. quando scitati volunt.

Vers. 3.) Deus in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me.

Sensus loci.

OBecrat Deum David per *nomen* ipsius, hoc est, per omnia ipsius attributa, præsertim potentiæ, misericordiæ, justitiæ, sapientiæ, seu providentiæ, ut se tueri ac liberare ab inimicis velit, qui Saule Duce circumsidebant ipsum: utque humano destitutum omni præsidio, ac *desperantem evadere posse à facie Saulis, qui cum suis jam in modum coronæ cinxerat illum, socioque, ut caperent eos* h, dignetur fortitudine majestatis suæ opitulari, ac pro se judicium facere contra persecutores.

h 1. Reg. 23. 26. Sensus allegoricus ex Hilario, & aliis.

Hilarius existimat orationem hanc esse Christi, ipsu saltem allegorico, qui ut homo petat salvificari in nomine Dei *i*, reposcendo gloriam, quam ante sæcula habuerat, ut nomini divino cum gloria respondentem virtutem: id autem à Paulo *k*, innui cum exinanito, & humiliato scribit nomen datum, *quod est super omne nomen*. Rufinus quoque vocem ait esse Christi ad patrem, postulantis resurrectionem. Simile quid affert creditus Hieronymus. Augustinus cùm cæteris ferè Latinis vult orari salutem in Christi nomine salutifero per humilitatem suam, & passionem, ut in judicio per virtutem ex qua nunc vivit *l*, illam conferat, hoc est, per potentiam, & auctoritatem. Reprehendit Cassiodorus illos, qui morbis remedium quærant à phylacteriis, & incantationibus, non autem ab invocatione Domini Jesu, cujus nomine salutis continetur significatio.

i 1 Joa. 2. 27. k Phil. 2. 9.
1 1. Cor. 13. 4 Reprehensio eorum qui à phylacteriis & incantationibus in morbis remedia quærunt.

Deus in nomine tuo salvum me fac.) *De nomine Dei* deque phrasi ipsa dictum aliquoties. Verbum cum affixo הוֹשִׁיעֵנִי *hoschiheni* bene congruit nomini Jesu, & σῶσον, σωσῆς dicitur, Paraphrastes usus est verbo *redimendi* פְּרוֹק *perok*. Athanasius m celebritatem nominis intellexit convenientem Dei filio ante sæcula. Sæpe pro essentia Dei *nomen* ponitur, proque attributis illius, præsertim maxime, per quæ magis cognoscitur, & nominatur. Alioqui nullum nomen tam idoneum majestati potest esse: nec eget nomine, qui unus, ac per se plane distinctus, longissimèque à creaturis distans est. Quia de causa pondit: *Qui plures sunt, nominibus discerni: qui unus est, nomine non egere* n. Hugo varias affert rationes, ex quibus Deus nomen sumit, vel ei imponitur, ab unitate, essentia, personis, potentia, immensitate, æternitate, sapientia, bonitate, comparatione ad nos, cultu specialì, gloria prædicationis, actu justitiæ, actu misericordiæ, actu dispensationis, à nativitate, à passione, à descensu ad inferos, à salvatione humani generis. Videtur hoc loco ratio haberi peculiariter nominis, quod salutem involvit.

Egregia Attali in tormentis de nomine Dei responsio.
m c.20.1. Rationes variæ ex quibus Deus nomen sumit.

Cyrillus Alexandrinus in glaphyris in Genes. agens de Jacob interrogante nomen ab eo, quod quum luctabantur o, docet, id Deum non enuntiasse sed sic declaraise te naturaliter esse, nomen autem peculiare non habere. Isidorus Pelusiota p scribit, Dei nomen ante incarnationem fuisse ἀκατονόμαστον, inducitque Deum colluctantem, respondentem non esse legis, neque eorum, qui ante legem fuerunt, hoc nosse; novissimo autem tempore quando venerit plenitudo temporum, & multiplicata fuerint peccata, nominandum βιωτὸν ἀνθρώπῳ Jesum Incarnatum.

De interrogatione Jacob, cui in Deo luctantis.
o Gen.32.25 p l.1. epist. 10 415. Dei nomen ἀόριστον ante incarnationem.

Et in virtute tua judica me.) Hieronymus, *& in fortitudine tua ulciscere me*. Chaldæicè, *in spiritu fortitudinei*, & quo Theodotion utitur, ἐν ἰσχύϊ μοῦ, cujus loco alii in futuro κρίνῃς μοι, vel μοὶ. Dixit & ἀκούσῃ Symachus, *judicabis*, *judicio persequeris*: ut scilicet pro me sententiam feras, & innocentem liberes: sed parum refert an (μοι) dicatur aut (μὲ) etiamsi Euthymius discernere statuat, de quo alias egimus. Non valde etiam differt versio, quæ extat in psalterio Romano, & Ambrosiano, & apud Cassiodorum, *libera me*, quamvis nostra melior sit, & cum Hebræo & Græco melius concordans.

In virtute Domini judicari.

Altera caussa cur impetrare velit, est, ut Nicephorus annotat, quia Deus potens est. Hilarius docet, quod si ex consuetudine humana sermo iste cepisset, in miseri-Propheta popositset: sed *virtutis* illis opus fuisse judicio, ubi Dei Filio in filium hominis ex partu virginis narus rursum ipsi hominis filio per judicii virtutem Dei filii & nomen redhibendum erat, & virtus.) Veniet vigna *q*. Observat Augustinus non temere orari Deum, ut *in virtute* judicet, postquam oratum est, ut in nomine suo salvet: pro maledicto solere hominem homini

q Mat. 24. 30 Augustini observatio. De formula loquendi, *judicare in Deus*.